KARAP ZOLTÁN

HATÁRSÉRTÉSEK

(depigrammák)

1. A filozófia a szellemi tériszony legmagasabb foka. Nincs korlát, se biztosítókötél. Bábeli csigalépcső az őrületig. Hozzá képest a művészet gyermekjáték. A vallás esti mese. A tudománnyal pedig nem állítható mérlegre, mivel ő maga a mérleg. Filozófust csak egy másik filozófus ítélhet meg, illetve el – ez Szókratész méregpoharának felirata.

2. A filozófus hübrisze: ha az élet dolgaiba ártja magát, és ítélkezik. Filozófus csak filozófussal vitázhat – a modern filozófia etikettje ez. A király egyedül a bohóctól tűr el kritikát.

3. A filozófus éjjeli ragadozó. Minerva baglya szürkületkor kezdi a röptét, és jaj annak, akihez a filozófus kérdést intéz. A filozófus kérdésére soha nem lehet igennel vagy nemmel válaszolni. A filozófus kérdéseire többnyire nincs válasz, s ha mégis, az csak valamiféle elvi meggyőződés lehet, tehát nem filozófia.

4. Magyarországon a filozófus nem bagoly, hanem vakond. Láthatatlan járatokon közlekedik, munkássága a gazdák és uraságok számára csupán bosszantó kerti díszlet. Minél mélyebbre ás, annál kisebb az esély, hogy elkapják. A túrások helyén egy-egy zseniális, mégis jelentéktelen könyv hever, amit még az írók, művészek és politikusok sem becsülnek. De ha senki nem olvassa őket, miből vagy kiből élnek ezek a félig vad-, félig háziállatok? A feleségem szerint: a feleségükből.

5. Nem tartom magam sem filozófusnak, sem írónak. Leginkább színész vagyok, aki eljátssza a filozófus, az író vagy épp a zenész szerepét. Egyetlen feladatom felforgatni a rendet, és rendíthetetlenül csodálkozni az életen. Lehetőleg társaságban. Szókratészként járom az utcákat, tereket, színházakat és koncerteket, a terepen álruhában dolgozom, és egyik szememmel még alvás közben, éjszaka is figyelek. Tekintetemmel mindig játszótársakat vadászok. Istennek hála: ott vannak mindenhol.

6. A politikától mindig távol tartottam magam, de ha keresett, mentem. A zene mindenkié. A gondolat is. Az ünnep is. Márpedig milyen ünnep az, ahol nincs gondolat, nincs zene, és nincs ott mindenki? Tehát én is.

7. A politikusoktól is mindig távol tartottam magam, de figyelem, mit és hogyan mondanak. Szívesen írnék beszédeket miniszereknek, és utána megkritizálnám őket. Vagyis magamat. Egy tévéműsorban vagy podcastban. Csak ilyen feltételek mellett vállalnám a logikai teljesség igényével, morális értelemben feddhetetlenként. És dupla gázsiért. Valószínűleg azért alakult úgy a történelem, hogy mindig két nagy párt között kell választani, mert ugyanazok a filozófusok írják a beszédeket mindkét oldalnak. Így élnek túl.

8. Magyarnak és világpolgárnak érzem magam, ugyanakkor hiszek az előítéletek jogosságában, és abban, hogy az előítéletek nem alaptalanok. De az alapokat és a következtetéseket mindig alaposan kell kezelni. Alaposan kezelni annyi, mint újra és újra rájuk kérdezni, és ellenőrizni őket. Tehát gondolkodni.

9. Korunk négerei a radikalizálódott muszlimok. Nem cirkuszokban és állatkertekben, hanem világhíradókban mutogatják őket mint a nyugatitól jelenleg legtávolabb eső emberszabásúakat. A 19. századi néger dalokat fekete maszkok mögött, piros rúzzsal kikent szájjal adták elő a fehér muzsikusok. És mekkora sikert arattak! Nem kellene ismét hasonló cselhez folyamodni? Burkában éneklő sztriptíztáncosnők, turbános jazzszaxofonosok egy 21. századi musicalben. Vagy egy ilyen előadás a levegőbe repíthetné a közönséget?

10. Nem vágyom sem muszlim, sem távol-keleti országokba, de imádom a gyrost, a jógát, a jazzt, az indiai zenét, és élek-halok a hastáncos hölgyekért. Pascal szerint minden baj forrása, hogy nem tudunk megülni a seggünkön. De ha ma egész nap egy helyben ülök is, holnap nem kopogtat-e be hozzám az egész világ?

11. A kötelező karantén természetes állapotom. Közben az országhatár kerítéseinél láthatatlan ostrom zajlik. Ha odamennék, hogy cselekedjek, valószínűleg vagy a magyarságomról, vagy a világpolgárságomról kellene lemondanom. Van más megoldás? Nem szeretnék kockáztatni. Pascal szerint a szórakozás észrevétlenül vezet a halálba.

12. Imádok utazni, amikor már úton vagyok. De az indulás előtti utolsó pillanatig rettegek, hogy el kell hagynom a lakást. Az idő, a pénz, az energiák eltékozlása: elmenni valahová, semmit nem építeni, csak fogyasztani, aztán hazajönni. Ráadásul még sofőröm sincs, nekem kell vezetnem. Mindent megtervezni, megnézni, megvenni, telefonnal rögzíteni, mint egy kém, és e rengeteg dolog mellett életem legboldogabb pillanatait kell imitálnom, különben útitársam csalódottsága megkeseríti az egyébként is fáradságos kalandot. Szívesebben olvasok útikönyveket.

13. Szar lehet úgy utazni, hogy az ember a rulettasztalon minden pénzét feltette a szabadságra, de mielőtt a golyó megállna, egy csapat kommandós lezárja a kaszinót, és elveszi a zsetonokat. Mi, magyarok többnyire azért ünnepeljük hőseinket, mert az életük árán sem mentek el innen. Ennek ellenére tudjuk, hogy minden esetben hazudunk, amikor azt énekeljük: itt élned, halnod kell. Nincs ennél hervasztóbb pillanat egy történelmi megemlékezésen. De pont olyan észszerűtlen lenne megváltoztatni, mint happy endre írni a Bibliát.

14. Imádom a jazzt, a pop-rockot és egyáltalán a könnyűzenét, mert hallgatásuk közben az egész emberiséggel tudok azonosulni. Azzal az arctalan gyermeki tömeggel, amely semmi másra nem vágyik, csak hogy jól érezze magát. Nem akar többet az élettől, csak a morális minimumot: az élet büntetlen élvezetét. De vajon ki lehet-e lépni büntetlenül a történelemből?

15. Lett egy kiskutyánk. Megtanítottam neki egy sor trükköt és vezényszót. A feleségem családtagként, én pedig egy jópofa szeretetrobotként tekintettem rá: az úr-szolga viszony természetes maradványaként, amelyben időnként kiélhetem a hatalom gyakorlásának szolid gyönyörét. De néhány napra meg kellett válnunk tőle, és egy barátomra bíztam, aki szintén gazdi. Amikor visszakaptam a kutyámat, mintha kicserélték volna. Hiába hívtam, utasítgattam, a saját útját járta. A megszokott eledelét visszautasította, és ha valami nem tetszett neki, ugatni kezdett. Felhívtam a barátomat, mégis mi történt a távollétem alatt a kutyával. Azt mondta,

nagyokat játszott az udvaron, megismerkedett az utca összes ebével, és kiderült, hogy imádja az operákat. Ekkor értettem meg, hogy ő már soha többé nem lesz a szolgám, csak egy kutya, akiről én gondoskodom. Cserébe nem harap belém és nem ugat meg, amikor belépek az ajtón.

16. Szeretnék egy társat a kutyánknak. Felmegyek egy környékbeli kutyamenhely honlapjára. Csupa boldogtalan kutyaportré. Ahogy nézem őket, egyre jobban kirajzolódnak a szomorúság, a melankólia, a kétségbeesettség pofavonásai. Rémület és remény belső harca a sintér vagy állatgondozó fényképezője előtt. Minden kóbor ebnek saját galériája és története van. Mint az online prostiknak (kor, ízléspreferenciák, fizikai adottságok, szolgáltatások), csak itt árak helyett letölthető örökbefogadási nyilatkozatok vannak. Keresem a kóbor emberek hasonló honlapját. Sehol semmi. Legalábbis a legális oldalakon. Annyira meg nem vagyok bátor, hogy kutakodni kezdjek a dark weben, pedig a csillagászok szerint a világegyetem tömegének nagyobb része láthatatlan, úgynevezett sötét anyag.

17. Minél érzékenyebbek vagyunk szociális értelemben, annál kevésbé tudunk nevetni egymáson. Ez általában szomorúsághoz vezet, ugyanakkor minél nagyobb bennünk a szomorúság miatti bosszúvágy, annál kevésbé tudunk szociálisan érzékenyek lenni. Ezen az aspektusvakságon alapul minden politikai indulat.

18. A földtörténelem sorozatokban, a világhumor határhelyzetekben gondolkodik. Vásárolhatunk bármennyi tankot és bombát és műholdat és vírust és tudóst és vakcinát: csak az irónia menthet meg bennünket az abszolútumok háborújától. A túlélés szempontjából nincs más választásunk. Különben megyünk a feketelevesbe.

IMRE ESZTER

KEDVES SZANDRA,

feladtad a leckét a kérdéseddel. Egy levél keretében értekezni arról, hogy mennyire tartozik a művészet lényegéhez az egó kivonása az alkotásból? Vajon nem pusztán azért érzem némiképp frusztráló feladatnak, mert pont az egómat nem tudom kivonni belőle? Ha nem áll rendelkezésemre legalább ennyi meg ennyi karakter, akkor nem fogom tudni érthetően elmondani. Tehát nem fogom megértetni magam. Nem fognak megérteni. Engem. Én, én, én.

Levelezésünk során többször szóba jött Knausgård *Harcom*-sorozata, melynek záró darabja az idén jelent meg magyarul. Végül elolvastad? Én most olvasom, és két év kognitív disszonancia után kezdenek ülepedni bennem a dolgok. Az első kötet óta nyugtalanít az ellentmondás, hogy míg irodalmi szempontból talán a tökéleteshez közelítő munkát tartok a kezemben, addig emberileg minősíthetetlen. Vajon nem ezt jelenti a tökéletes blöff? Amikor anyámnak azt mondtam, hogy nem értem, hogyan volt képes kiadni az újabb köteteket annak ellenére, hogy a felesége

már könyörgött, hogy hagyja abba, anyám csak annyit felelt, hogy hát más befalazta a feleségét. Erre még visszatérek.

Úgy gondolom, hogy ma már idejétmúltnak számít a gondolat, hogy a művészet az élet fölött áll. Egykor még progresszív volt, de hogyha leszámoltunk a strukturalizmussal, a modernséggel, és folyamatosan leszámolunk mindennel, intellektuálisan sorra meghaladunk minden iskolát, akkor érzelmileg miért ne haladnánk? Márpedig a regény kapcsán felmerülő kérdésekhez olvasóként elsősorban érzelmileg kell felnőnünk, azt hiszem. Egyénenként, mert itt végképp nem működik az olvasó mint eszmény. Végső soron a nárcizmus nagyregényét tartjuk a kezünkben, így már maga a szöveg is megkívánja az én előtérbe helyezését olvasáskor is.

Idejétmúltnak tartom tehát a gondolatot, hogy a művészet az élet fölött áll, az életet pedig fel lehet áldozni, ha valami nála nagyobb születik. Ide természetesen be lehetne ékelni egy több száz oldalas esszét az élet és művészet, élet és irodalom viszonyáról, arról, hogy ebben a kapcsolatban mit is takar az „és". Racionálisan, intellektuálisan a végtelenségig lehet írni ezt a diskurzust. De itt a szívnek is van helye, ha pedig nincs, akkor megköveteli magának. Elvégre Knausgård maga is azt írja, hogy ő a racionalitást félretéve kizárólag érzelmi síkon mozgott, amikor ezt a regényfolyamot megírta, és pontosan ebben tér el radikálisan Handke munkájától, aki *Vágy nélkül, boldogtalan* című regényében a racionalitás határain belül írta meg az anyja öngyilkosságát. Aztán a következő nagy esszé szólhatna az önéletrajziságról és az egyre nagyobb teret hódító autofikcióról. Vajon nem minden regény autofikció? Csak a skála végtelenül széles. De írhat az ember bármi másról, mint önmagáról? Igen ám, de az írás egyik nagy feladata megtalálni a nyelvet. Mindenkit behatárol az én, az abból való kitörésre tett kísérleteknek pedig se szeri, se száma, és ehhez a különböző korok és szerzők más-más nyelvet találtak. Aki teljesen megpróbált kilépni az énből, az rádöbbent, hogy ehhez a nyelvből is ki kell lépnie. *Finnegans Wake*, például. Az már másik kérdés, hogy vajon sikeres volt-e a kísérlet.

Nyelvet kell tehát találni, és ennek az imperatívusznak nem pusztán irodalmi, hanem morális alapja is van. Nemes egyszerűséggel annyi, hogy íróként lehet az ember vámpír, kiszívhatja mindenki vérét, ahogy Knausgård maga is fogalmaz, de ha ember akar maradni, akkor erre képtelen. Ezért hát megkeresi azt a nyelvet, amin elmondhatja ugyanazt, csak másképpen. A történet is egy nyelv, a fikció indája. Knausgård elbeszélője, akit minden igyekezete ellenére is nehezemre esik a szerzővel azonosítani, azt állítja a hatodik kötetben, hogy az igazságot helyezi mindenek fölé, ezért nem változtatott semmin a szövegben, mert az igazságot még az egyéni sorsoknál is többre tartja. Csak az nem mindegy, hogy az igazságot vagy pedig a privát igazságát érti ez alatt. Az egész sorozat nem más, mint az utóbbinak a kétségbeesett, nárcisztikus keresése, vadászata és nem mellesleg fitogtatása. Miközben sorra véreznek el a hús-vér emberek. Engedj meg nekem annyi romantikát és pátoszt, hogy kimondjam: ahol a hús-vér élet sérül, ott nem születhet élő, lüktető művészet. Az pusztán a szemnek, az érzékeknek és az intellektusnak lehet művészet. Közszemlére tett hullarablás. A Kőműves Kelemen, Manole és megannyi mester által megtestesített toposz fontos, de talán többet árul el az alkotó férfi és a múzsanő archetípusáról, mint a művészet természetéről.

A művészet, bármennyire illik is az ellenkezőjét gondolni, mára igencsak alulmaradt az egóval szemben. De nem is lehet ez másként egy olyan korszellem mellett, amelynek gyökerei bizonyára a 20. századi pszichologizálásban keresendők, és a freudi örökség teljes lezüllesztésén, közhelyekre redukált aforizmáin alapszik. Az, ami a mindennapokban a „te vagy magadnak a legfontosabb" és „a traumáid meghatározóak", az irodalomban is sajátos nárcizmusként nyilvánul meg. Kötelező traumaregények, amelyek ritkán jelentenek az elmében tett komolyabb

utazást, többnyire csak divatregények maradnak. Ez a jelenség pedig találkozik a siker posztmodern toposzával, és a kettő együtt teszi lehetővé, hogy egy olyan regény söpörjön végig a kortárs világirodalmon, amely mögött többnemzedéknyi sorsába beletörődni kényszerülő ember hallgat. Ami viszont megdöbbent, kedves Szandra, az az, hogy míg idejétmúltnak és talán kissé nevetségesnek is számít ezen fennakadni, addig az a kérdés fel sem merül, hogy vajon nem egy páratlanul jól sikerült blöffel állunk szemben? Vagy nem pusztán arról van szó, hogy minden értekezés, esszé és gondosan kifejtett gondolatmenet ellenére ez mégiscsak egy rendkívüli íráskészséggel bíró, ám az erdőt a saját egójától nem látó ember öncélú flow-élménye? A hatodik kötetet olvasva az jár a fejemben, hogy itt a szerző már megpróbált ideológiát és iskolát rendelni a regényhez, hogy bebiztosítsa a helyét az irodalmi kánonban.

A művészetben az életet meg lehet haladni, vagy lábbal lehet tiporni. Lehet belőle táplálkozni, vagy gátlástalanul zabálni, használni. Valamikor a második kötet olvasásakor fogalmazódott meg bennem, hogy ilyen lehet az, amikor egy író eladja a lelkét az ördögnek. Nemrég pedig egy nagyinterjút olvastam a szerzővel, amiben elmondja: úgy érzi, fausti alkut kötött. Kérdés, hogy ez változtat-e bármit is. Szabó Lőrinc: *A semmiért egészen*: ha tudom, hogy gyalázatosan élek, és ezt fel is vállalom, akkor az enyhíti a gyalázatot? Vagy pusztán önsimogatás, lelki hideg vizes borogatás, amitől kicsit jobb embernek érezhetem magam? Sem az élet, sem az alkotás szempontjából nem mindegy, hogy az életet és annak valóságát tiporja vagy pedig meghaladja egy alkotó. Aki az előbbit teszi, az az ördöggel köt alkut, aki az utóbbit, az Istennel. Lehet másokon átgázolva hatalmasat alkotni, és lehet az Istennel karöltve égig érőt. Gaudí jut eszembe, aki minden szempontból kivonult a hétköznapi életből, és gyakorlatilag remeteként élt. Puritán hálószobája láttán a hideg futkosott a hátamon. A magányos zseni sorsa, gondoltam. Lehet fürdőzni az intellektusunk és az egónk képességeiben és határtalanságában, és el lehet veszni ebben a karneválban. De valami csak nem hagy nyugodni. Arra gondolok, hogy Gaudí templomát, melynek minden köve egy óda mindenhez, ami él, máig is emberek százai, ha nem ezrei építik. Gaudí pedig az Isten kezét fogta.

Lehetne erről sokkal többet, más hangnemben, más keretek között. Értekezni, esszét írni, és talán fogok is, kicsit később. Most viszont válaszolni szerettem volna a kérdésedre, és a levelezésünk keretein belül ennyit találtam jónak elmondani.

Ölellek szeretettel
Eszter

2021. november, Marosvásárhely

PODMANICZKY SZILÁRD

ÖRÖK ÉLET MEG EGY NAP

2021. október 11. – 102,8 kg
Lámpatest, gitárok

Hideg volt, mint egy uborkában. Tudtam, hogy hosszú küzdelem lesz, olyan hosszú, hogy a végeredmény már nem fog örömet szerezni. Minden irányból fújt a szél, és valami belső dermedtség szorította egyre szűkebbre bennem a teret. Mint egy rozsdás kenyérpirító, amihez már nem gyártanak kábelt. És mindez biciklin. A feleségem megfogta az udvari világítás búráját, hogy kicseréljük az izzót, és kettéroppant a kezében. Látod, ez az idő, a változás, mondtam magamban. Ez a lámpabúra az örökkévalóságnak készült, de az anyag, szerkezete folytán, mulandó. Állandóan mozognak benne a részecskék, találkoznak az eső, a hó, a fagy részecskéivel, és addig dumálnak, hogy ez a vége. Szóval, volt egy tippünk, hogy hol vehettem én ezt a henger alakú lámpabúrát 14 évvel ezelőtt, fölpattantam a biciklire, és csuhaj. Az a hamisítatlan vidéki áruház volt, ahol mindent lehet kapni, kályhát, festéket, zsanérvasat és zöldségpárolót. Mondom a pultosnőnek a lámpa márkáját, a vízállósági bizonyítvány számát, a lámpa formáját: tessék egy szép hosszú, hengeres testet elképzelni. Azt mondja, menjek fel vele a tetőtérbe. Na, gondoltam, az is így kezdődött, amikor kolbászért küldtek a kocsmába, és végül egy ház padlásán találtam magam a kocsmárosnéval. Fölmentünk a tetőtérbe, és mutatja a lámpatesteit. Volt is köztük egy hosszú, hengeres, de méreteiben kisebb. És akkor megfordultam, hogy széjjelnézzek ebben a tágas tetőtérben. Ha angyalokat látok síruhában repkedni, talán akkor sem lepődök meg ennyire. A tetőtér túlsó oldalán elektromos gitárok lógtak a tetőről. De vagy hatvan. Olyan gitárok, amilyenen a Jimmy Page meg a Jimi Hendrix játszott, bordó berakás, faberakás, aranyozott gitártest, szólógitár, basszus, karcsú nyakú, rövid nyakú. Akkor elszállt egy helikopter az épület felett, és hallottam, ahogy a 60 gitár húrjai egyszerre megszólalnak, és felzúg a stadion, kigyúlnak a fények, és egy lángnyelven állva megszólal az a fejbőrbizsergető gitárhang, amitől a poklot is képes vagyok szétfeszíteni egyetlen hajcsattal. De ezt csak én hallottam, én, aki egy szemvillanás alatt eljutottam a jéghideg uborkából a tűzforró pokolba.

2021. október 12. – 103,1 kg
Az élet

A borok között válogattam a szupermarketben, mikor észrevettem a hátam mögött három srácot, akik körbeálltak, mint az iskolaudvaron, mikor nagyon komolyan meg kell beszélni valamit, és csak akkor szólalhatsz meg, ha őszinte vagy, és csak akkor hallgathatod meg a másikat, ha tényleg odafigyelsz, és megpróbálsz neki segíteni, azaz a barátja vagy. Reggel négykor fölkelek, hogy ideérjek ötre, mondta az egyik, beöltözök, egész egyig dolgozok, aztán hazamegyek, ebédelek, alszok fél órát, aztán megyek a másik munkahelyre, mert csak két munkából jövök ki. Most múltam 28, így élek hét éve, és semmi nem változik. Semmi. Tényleg ez az élet, tényleg így kell élni? A múltkor már annyira el voltam keseredve, hogy majdnem elsírtam magam. 28 éves vagyok. Ez nem élet. Basszák meg! De tényleg.

2021. október 13. – 103,4 kg
Felhők

Erről a napról annyit jegyeztem fel, hogy felhők. Viszont feltűnő, hogy mióta hazajöttünk a tengerről, kis ingadozásokkal növekszik a súlyom. Pontosabban a tömegem, amivel húzom a felfüggesztést vagy nyomom az alátámasztást. Pedig mindennap úsztam a tengerben, reggelente tornáztam, és nem hagytunk ki napot, hogy legalább fél órát ne vízilabdáztunk volna a sós vízben, ezek pedig nem energiatermelő folyamatok. Igaz, ittam sört, de sokszor ettem halat, túráztunk, és ezúttal a második emeleten laktunk. Két hét olyan élet, ami ahhoz kell, hogy megtisztulj, és legyen idő d a felhőket nézni. Szóval, felhők. Ezt a megtisztulást így írtam le a tengerparton:

Ez az első olyan nyaralás, amikor a zabáló, piáló, szuszogva napozó tömegtől nem ver ki a víz, és a művészet csöndes világa nem válik ellentétté, a tömeg ellenségévé, mert ahogy a zöld fenyőkkel szegélyezett, vakítóan kék égre nézek, megjelenik a művészet csöndes világa, és végre bennem is oldódik a görcsös ellentét, más emberré válok, akit a zöldséges érdemesnek tart arra, hogy megtanítsa, amit vásárolok, annak itt petruska a neve. Így sétálunk én és a művészet a napfényben, a párás olajfák között, trikó nélkül cirkulál a szél a sószemcsés hasfalon.

2021. október 14. – 102,9 kg
Almafák

Eljött a nagy nap. A nagy nap, amiről előre tudtam, hogy nem fog örömet okozni. Megvettem az új kültéri lámpát, és bele egy egészen új, 1450 lumen fényerővel világító izzót. A lámpa ugyanaz a márka, ugyanaz a dizájn, gyártó, minden stimmelt, csak egy dolog nem. Az új lámpabúra és a régi aljzat menetének szélessége. Kb. 1 mm volt az eltérés. Ki kell cserélni az egészet. Tudtam, hogy nem fog örömet okozni. Fölhívtam a szerelőt, aki a ház villamosságát szerelte anno. Akkor is őt hívtuk, amikor színházba készültünk, de a fürdőszoba mennyezetvilágítása mögül büdös füst terjengett. Így nem lehet itt hagyni a lakást, színházat nézni, miközben leég a ház elektromos rendszere. Kijött a szerelő, este volt már. Leszerelte a lámpát. Egy hatalmas, szénné égett pók okozta a zárlatot. Most is jött, ahogy mindig, készségesen és mosolyogva, két segéddel, az egyik olyan magas volt, hogy létrát nem is hoztak. Amíg szerelték az udvari világítást, térült-fordult a szerelő a kertben. Hú de gyönyörű almafa, mondta, hihetetlen, ilyen szép, gömbölyű, piros termést még nem is láttam, pedig nagy almaimádó vagyok. Vegyen belőle párat, mondtam. Aztán fölfedezte a másik fát is, a jonagoldot, amin a félkilósak teremnek. A kutyafáját, mondta, de gyönyörű, ilyet sehol nem kapni. Vegyen abból is, mondtam, mire annyi alma lett a kezében, hogy már tartani sem bírta. Hozzak egy nejlonzsákot, kérdeztem. Hozhat, válaszolta, és adtam neki egy hatvanliteres zsákot. És akkor elkezdte szüretelni az almafákat. Tudja, mit, mondta, ez az alma annyira tetszik nekem, hogy elfogadom munkadíjnak is. Teleszedte a zsákot, de még mindig nézte a fákat, mintha madárfészket keresne rajtuk. Hozzak még egy zsákot? Rám nézett, mosolygott, és bólintott. Hoztam. Jó sokáig tartott a szerelés, addig ő szüretelt. Aztán egy szempillantás alatt eltűntek, mintha ott se lettek volna. Mintha csak álmodtam volna az egészet, és mire fölébredtem, rendbe jött az udvari világítás, az almafák ágai meg megkönnyültek.

Ahogy besötétedett, bementem a házba, és fölkapcsoltam az udvari világítást. Jó erős fénye volt, az 1450 lumenben csak úgy ragyogtak az almafák levelei.

2021. október 16. – 102,8 kg
Csili, vörös óriás

Meghoztam a csilit a piacról. Két kiló. Ennyit nem tudok termelni, kicsi a kert. Amit én termelek, az főzéshez éppen elég, de földolgozni kevés. Már a látványa is gyönyörű, ahogy a kiterített konyharuhán száradnak a teraszon. Az édes erő, amit a testükben rejtenek, maga az életerő, ami felpaprikáz. Ez még nyelvileg is korrekt. Szól a rádió a teraszon, a Polovec táncok az Igor hercegből, a nap szikrázó ösvényeket gyújt a levegőben, a fű hajnali párája esőillatként keveredik az avar illatával. Én vagyok ilyen, vagy csodát látok? A boldogsághormon már a homlokomon gyöngyözik, a talpam otthonra talál a cipőben, a csuklóm átmelegszik a gumikesztyűtől. Tehát: feldarabolom a csilit, a magot szigorúan benne hagyom, fölszelek hozzá néhány paradicsompaprikát, az testet ad, és ellazít. Lemérem, a tömegének 20%-át sóból kimérem. A csilit robotgéppel fölaprítom, nagy tálban elkeverem a sóval, majd kis üvegekbe töltöm, hogy a tél beálltával kávéskanálnyi adagokban a tányér levesbe vessem, és úgy áradjon szét bennem a kapszaicin, ahogy egy fehér törpe emlékeiben árad szét a vörös óriás.

2021. október 17. – 102,5 kg
Tükör

A szüleim garázsában járunk. A frissen szedett almát elhelyezzük a befőttesüvegek közelében, hogy majd napos időben, a kis garázsablakon beözönlő fényben egymást nézhesse itt kis dinnye, uborka, meggybefőtt és szilvalekvár, alma és mézédes gumibarack, krumpli és datolyaszilva, miközben a mélyhűtők kórusának zümmögése megállítja az időt húsban, zöldborsóban, babban, gyalult tökben, s ez a kis pokoli időgép száguldó atomok sokaságával hozza létre a permafroszt hangulatát. Agy nem marad szárazon! És ahogy jönnék ki a garázsból, megállít egy kép. A kép, amit még nem láttam, de nem idegen. Nem, persze, mert a saját arcom az, ahogy a kevés fényben megjelenik egy ovális tükörben a csupasz falon. A tükör kerete fehér, a foncsor megkopott, feketés. Mint egy régi emlékfotó a tisztaszoba falán. Ez a tükör lógott a konyhában a kézmosó fölött. Ebben a tükörben mostam meg az arcom ébredés után, és ebben kutattam először, ki is néz vissza rám. Ez a tükör még látta a gyerekkoromat, a gyerekkorom fényét verte vissza. És most van ez az időutazó, és úgy nézek magamra benne, mint egy megkopott kézikönyvre, amiben lejárt az elméleti útmutatás, ilyen gép már nincs, fölette a rozsda, elnyelte a hiányos leltár. És akkor még nem tudom, hogy egy héttel később láncfűrészt tartok a kezemben, és friss, új szerelési útmutatást.

Egyik hét a másik után / Tutanhamon nem járt Budán.

VONNÁK DIÁNA

ÁTVONULUNK, HA VAN MIÉRT

A csárda falán régi fénykép, utólag színezték meg rajta a zöldet és a vöröset, majdnem olyan az összbenyomás, mintha rajzolták volna. Hortobágyi kaszinó, ez olvasható a három tagbaszakadt, bajszos alak fölött a képen. Hagyományos pásztorviseletben vannak, összenéznek, balra Cs. László számadó marhapásztor, nagyanyám közlése szerint az ükapám, profilból látszik, hosszú pipájára összpontosít.

Hogy az országimázs egyik kultikus és ehhez mérten kiglancolt helyén, a Hortobágyi csárdában belépett a látható történelembe, ha csak típusfiguraként is, ükapám képében a családom, elsőre meghökkentett.

Ameddig a szem visszalát, cselédek, parasztok, bányászok világából jövök, felőlük a nagybetűs történelem egy-egy kataklizmát leszámítva beláthatatlan, és ők is legfeljebb adatként végzik a társadalomtörténet nagy ecsetvonásaiban, a közösnek mondott eseménytörténet meséiben. Olyasmik bukkannak fel otthon a legendáriumban, mint mikor az iskolából hazainduló nagymamát tankok sora vágja el az apjától, hosszasan nézik, ahogy vonulnak, a vonulás sorközeiben meg egymást. Hajdúszoboszlón járunk 1956-ban, a helyszín a főút, amely Záhonyt Budapesttel összeköti, itt haladtak át a behívott szovjet csapatok. Kicsit később az ország másik végébe sodorva már a virágzó timföld- és üveggyár, a bánya gyárvárosi ritmusára halad tovább velük az államszocializmus, szolgálati lakásban. Aztán még később az én anyakönyvi kivonatomon egy ismeretlen kéz kihúzza a Magyar Népköztársaságból a *nép*et, immár Budapesten. Még éppen marad valami optimizmus, mire kimúlik a század, nem látja már meg, hogy a nép után egyszer repül majd a köztársaság is.

Ebben a pillanatban viszont, mikor a századelőn fehér, bő gatyájában pipát gyújt Cs. László, a mai Hortobágy községből még alig áll valami. A híd és a csárda persze megvan, itt ment valaha a sóút, itt terelték Bécsbe a marhákat, de az egész környék településszerkezete teljesen más volt az ötvenes évekig. Már megtalálták Hajdúszoboszlón a termálvizet, mocorog a földgázkutatás, hamarosan az éjjeli puszta sötétjét a nagyhegyesi fúrótorony őrlángja töri majd meg. Cs. László a látszat ellenére nem tősgyökeres helyi, Erdélyből érkezett az apja még a trianoni döntés előtt, mára nem tudni, miért. Tavasztól őszig jár ki az állatokkal, biciklivel hoznak ebédet neki. Ő is része volt annak a százéves projektnek, amely a nagy árterek által formált ligetes puszta felismerhetetlenségig átalakította, létrehozva azt a tájat, amit most olyan könnyű időtlen nemzeti örökségnek, évezredes állandóságnak látni. Pedig a folyószabályozás, a mocsarak lecsapolása, a túllegeltetés kiterjesztése mind kellett ahhoz a füves, sokszor szikes pusztához, amit ma ismerünk. Az a bajszos, hagyományos ruhában pipázó, időtlen ember egy iparosodó társadalom terméke. Amit azok a ruhák őriznek, az éppen a megelőző pár generáció élete alatt alakult át a felismerhetetlenségig, halálára megszűnt az is, ami maradt belőle.

De nem miatta, hanem a darvak miatt jöttem. Kettő körül indulunk a terepjáróval, opálosan fénylő ködben, amit csak a levelüket vesztett csipkebokrok felvillanó vöröse szaggat meg néha, ahogy haladunk a tarlók között a földutakon. Nem kell

sokáig várni, hogy felbukkanjanak a darvak. Többszázas csapatokban állnak a tarlón. A széleken őrszemek figyelnek, a késő délutáni fényben az ő fejük tetején is minden mozdulatra villog a vörös folt. Nem engednek lőtávon belül, ha úgy ítélik, túl közel jöttünk, korgó hangon riasztják a többieket, és a csapat nagyja pillanatok múlva a levegőben van. Azonnal zengeni kezd tőlük az ég, ahogy hevenyészett vonalakba állva elindulnak. Legfeljebb száz méterre lehetünk, ilyen közelségből az égben lehet igazán belátni a tömegüket: a kétméteres fesztávú szárnyak százai kitakarják az ég felét. Nem úgy villannak, fraktálformákban, mint a seregélyrajok szoktak, még csak nem is olyan méltóságteljes geometriával állnak V alakba, mint a vadludak, vagy legalábbis nem azonnal. A felröpülés első perceiben avarvihar inkább, lepedőnyi levelekkel. Leterít ez a krúgó káosz, a ködbe olvadó, szürkés testek tömege. Aztán eltűnnek, kivéve azt a párat, amelyek úgy mérték fel, nem kell tőlünk tartani. Ők nagyobb gyanakvással figyelnek, most mindenki őrszem, senki sem hajol le enni. Továbbhajtunk.

Nincs negyven éve, hogy igazán azt mondhatjuk, visszatértek a darvak. A nagy folyószabályozások idejére eltűntek, akkor még vadászták a húsukért őket, a mederbe kényszerített folyók miatt pedig egyre kevésbé találtak gázlóterületet. Száz évig alig volt nyomuk. Valószínűleg itt mentek el akkor is, de nem álltak meg felhízni az ősz közepén. Vonuláskor van, hogy napokig le sem szállnak, aludniuk sem kell: míg az egyik agyféltekével tartják az irányt, és igazodnak a többiekhez, a másik pihen. Aztán csere. Meleg, déli légáramlattal mennek, akár több kilométer magasan, zömében finn és észt költőhelyekről indulnak, mikor nyár végén elfogy a táplálék, és mennek délre, Észak-Afrikába, a Közel-Keletre, páran a Balkán-félszigetre. A pártás darvak India felé szállva átrepülnek a Himalája fölött is.

Ahogy tarlóról tarlóra haladunk, spektívvel nézünk a szemükbe úgy, hogy ők erről mit sem tudnak, Kónya mellé érünk. Kónya ma Hortobágy külterülete, de elsőre érthetetlen, miért ott áll, ahol, és főleg hogy miért van vonatállomás még a pár háztól is kilométeres távolságban, a puszta közepén. Valaha családi juhászat volt bakterházzal, 1950-től állami gazdaság, aztán a juhhodályba kitelepítettek kerültek, „telepes" rabok Zalából, később mindenhonnan, többségük nő, sokuk férje Recsken. Az ottani számadó juhász lefokozva, de maradhatott, rabok közt ragadt, beszorult szabadként a családjával. A három évvel később bezárt tábor melletti telepesfalu mára eltűnt ugyan, áll viszont a katonák által felhúzott házsor, az egyik leglepusztultabb település a környéken. A darvak nagy ívben kerülik az épületeket, mint a legtöbb emberlakta pontot, félkört írva igyekeznek az első csapatok a halastó melletti földekre, onnan fognak majd behúzni, ha szürkületkor kevesebb lesz a fény.

Morbid a logika, amely összekapcsolja a darvakat a telepes rabokkal. A Hortobágy tucatnál is több telepe mentén az ingyenmunka megdobta a gazdasági növekedést, az államosított gazdaságok, majorok, juhászatok egyre ambiciózusabb projektekbe fogtak, a rabok mellé házsorokat kezdtek húzni a szabadok. Mikor a táborokat bezárták, a kieső munkáskezek helyére az ország minden pontjáról elkezdtek ideseregleni a vállalkozó kedvű munkások. Megindult a táj átalakításának máig az utolsó, jelentősebb felvonása: a települések megduzzadtak, és a csatornák mentén halastavakat alakítottak ki. Húsz év kellett a darvaknak, hogy észrevegyék az új együttállást, hogy kukoricaföldek és a halgazdaság megadja nekik a két dolgot, amire szükségük van: a stabilan hozzáférhető táplálékot és a biztonságos éjszakázóhelyet. Az első pionírcsapatok lassan népesedni kezdtek, a kétezres évek közepére már több tízezren voltak. Mára évi negyedmillióan haladnak át a Hortobágyon.

Az UNESCO szerint a Hortobágy mint kultúrtáj a világörökség része, a kétezer éves hagyományos legeltető állattartásnak, ember és természet harmóniájának fontos példája. Az indoklás

szól a kunhalmokról, a kora középkori településekről, és említi a hódoltság alatti elnéptelenedést, a vízszabályozást. Mégis, ahogy ebben a műfajban szokás, a hagyományos, az autentikus viszonyokra koncentrál, ember és természet ősi viszonyát élteti. A Nemzeti Park anyagaiban persze már szó sincs ilyesmiről, ott világos, hogy már a 15. században az határozta meg a településszerkezetet, hogy a feudális telekrendszer bekapcsolta a helyi állattartást a nemzetközi kereskedelembe. A kultúrtáj örökség, de nem képeslapszerű, idilli viszonyok öröksége, hanem egy bonyodalmas, fentről szervezett döntésekkel formált, végül ipari léptékű és szemléletű tájformálásé. A darvakról tudjuk, hogy költöttek is a Hortobágyon a 19. század elejéig: költéskor hallal táplálkoznak, és akkor még megvolt a mocsaras, lápos terület, amely erre megfelelt. Ma, mikor újra itt vannak, az ipari mezőgazdaságnak tartanak botrányosan szép tükröt. A kukoricaföldek és a mesterséges halastavak világának.

A madarász meséli, hogy a vadász ismerőse azzal foglalatoskodik, hogy a vadlibákat az egyik halastóra szoktassa. Lecsapolta, hogy jöjjenek, a januárt várja, akkor lehet majd lőni őket. Addig meg nekünk is van mit nézni – a darvakat. Onnan már eljöttek, nemsokára továbbállnak, együtt éjszakázik az egész csapat a Keleti V-3 víztárolóban állva. Egy elhagyott tanya mellé húzódunk négy körül, a láthatáron kiválik a ködből egy nyársor hegyes sziluettje, mögötte csak sejteni lehet a nádat és a vizet. A ködtől nem látni a naplementét, csak lassan beszürkül a korábban vakító, opálosan ragyogó ég. A madarász nem járatja a motort, vacogni kezdünk a hidegben. És jönnek is, indul a behúzás, a kora novemberre kilencvenezresre fogyatkozott csapat százas V alakokban, csálé sorokban, hatalmas zengéssel húz el fölöttünk. Háztetőforma sziluettjeik a hosszú, leejtett lábakkal és rézsút nyakkal egyszerre esendőek és elegánsak, hamar elnyeli őket az ég nedves szürkéje. Egy órán át jönnek, újabb és újabb csapatok húznak el néha közvetlenül a tanyaépület fölött, itt nem tartanak embertől, az évek során megtanulták, hogy lakatlan. Gyűlik a krúgás a nádason túl, ürül az égből, aztán ahogy leszáll a sötét, már csak elvétve szólalnak meg.

Indulnak hamarosan tovább, amint megjön a meleg légáramlat, mennek. Azt gondolnánk, valami visszaállt azzal, hogy itt vannak, pedig csak ember és táj viszonyának épp egy olyan fejezete zajlik, ami élhető nekik. A hatvanas évek konjunktúrája óta Hortobágy község is tartja magát, telepesei mára a stilizált nemzeti történelem miatt bő pályázati pénzekből finanszírozott vidékfejlesztés nyertesei. Szép, biciklis, sárga levelű ősz van, a házak között bármeddig ellátni a másnapi jó időben. Cs. László a Hortobágyon halt meg, bár már nem számadó pásztorként. De ha a történetéből semmi nem lenne igaz, az sem sokat változtatna azon, hogy kevesebb mint száz év alatt mitikussá válnak az ilyen viszonyok, a csárdafalon az az alak akárki lehetne, akihez én hozzáférek belőle, az alig több, mint akihez egy idegen férne hozzá. Az unokái továbbálltak az ország túlfeléből, ahova innen érkeztek, aztán onnan az ő unokáik is. Budapestre.

A terepjáróban zötykölődünk hazafelé a szállásra, idő lesz, mire sikerül átmelegedni. Utánuk mennék, mennék a madarakkal délre, a Közel-Keletre. Ott, az összes telelőhelyükön annyira tisztelték a darvakat mindig is, hogy soha nem vadásztak rájuk. Ezt megtanulták, így jóval közelebb engednek magukhoz.